

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філологічних наук,
професора Радишевського Ростислава Петровича
на дисертацію Гніздицької Марії Павлівни
«Есеїзована історія української літератури Юрія Косача “На варті
нації” в контексті національного дискурсу вісниківства»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література.**

На початку відгуку хочу висловити своє дещо емоційне ставлення до захисту дисертаційного дослідження на тему есеїзованої історії української літератури «На варті нації» Ю. Косача. Адже саме мені довелося у численних публікаціях паризької газети «Українське слово» виявити, зібрати, упорядкувати та видати у серії «Студії з україністики» окремою книжкою (2017 р.)есе Юрія Косача, машинопис повного тексту якого був втрачений. Якщо нами у передмові до згаданого видання лише в загальних рисах було охарактеризовано матеріал есе, то нині в дисертаційному дослідженні Марії Павлівни Гніздицької маємо справу із ґрунтовним науковим аналізом та багатовекторною інтерпретацією проблеми.

Для досягнення поставленої мети дисертантка виконала ряд емпірично-теоретичних завдань, зокрема окреслила теоретико-методологічні та історіографічні аспекти жанру есею та естетично-культурні виміри творчості Юрія Косача, охарактеризувала структурно-композиційну специфіку та виокремила стильові домінанти есею, виявила націософські засади літературно-критичної аксіології «На варті нації» в контексті національного дискурсу вісниківства та докладно представила роль Дмитра Донцова у становленні ідейно-естетичної свідомості Юрія Косача 30-х років ХХ ст, проаналізувала есеїзовану історію української

літератури Юрія Косача «На варті нації» крізь призму есеїстичних принципів вісниківців, з'ясувала роль і місце есею в українському літературному процесі та критиці й окреслила місце автора в історії літературознавчої думки ХХ ст..

Отже, вибір об'єкту наукового дослідження — есеїзована історія української літератури «На варті нації» Юрія Косача — також свідчить про наукову новизну й актуальність дослідження. Крім того, здійснено огляд літературно-критичної та публіцистичної есеїстики Ю. Косача 30-40-х років, есеїв Є. Маланюка, Ю. Липи, Д. Донцова, О. Ольжича, що розширило сферу наукового пошуку та збагатило інструментарій, а одночасно і предмет дослідження — націософська специфіка есеїстичного мислення Ю. Косача, виражена у праці «На варті нації» — надає дослідженню загальнонаціонального українського та міжнародного контексту. Тобто, істотною є наукова новизна дослідження, адже у праці здійснено системну інтерпретацію «На варті нації» в контексті вісниківства, а також сформульовано нові наукові положення, концепти і висновки, зокрема такі, що стосуються жанрових особливостей есею та характеристики загальних методологічних засад, застосованих у дисертації. Окремим аспектом наукового огляду стала концепція «літератури на варті нації» як ключовий постулат есеїстики Косача та логіка авторської періодизації історії української літератури. У праці також обґрунтовано фактори, що вплинули на оновлення жанру есею в українській літературі 30-40-х років ХХ ст. й наведено жанрову класифікацію літературно-критичної спадщини Юрія Косача.

Дослідження проблематики твору «На варті нації» дозволило дисертантці підтвердити висновки про ідейно-світоглядні засади націоналізму як провідного суспільно-духовного і культурного явища періоду міжвоєнтя, окреслити унікальні й спільні риси поетики вісниківської есеїстики й есеїстики Ю. Косача та вдосконалити

систематизацію теоретичних і літературно-критичних поглядів на жанрову природу есею.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, розкрито зв'язок роботи з науковою темою кафедри, визначено об'єкт і предмет дослідження, мету та завдання, методи дослідження та висвітлено інші методологічні моменти роботи.

Перший розділ «Українська літературна есеїстика 20-30-х років ХХ ст.: засади дослідження», який містить три параграфи: «Теоретико-методологічні аспекти літературної есеїстики», «Актуалізації жанру есе в умовах “межової ситуації”», «Вісниківська есеїстика в літературному процесі доби міжвоєнної», де розкриваються теоретико-методологічні основи дослідження, історіографія, передумови та етапи розвитку української есеїстики. Тут проаналізовано теоретичні праці, що дали змогу виокремити жанрові домінанти есею, з'ясувати загальні тенденції розвитку сучасного літературознавства щодо цього питання та описано утвердження жанру есе в українській літературі початку ХХ ст.. Наголошено, що критичний дискурс журналу «Літературно-науковий вісник» складався переважно з есеїстичних студій, оглядів, есеїзованих літературно-критичних статей, портретів, рецензій, тексти яких балансували на межі наукового, публіцистичного, філософського, художнього дискурсів та відзначалися парадоксальністю мислення, підкреслено вільною від канону формою, емоційно-експресивною мовою, афористичністю. Загальний аналіз вісниківської есеїстики доби міжвоєнної дозволив говорити про тісну взаємодію естетичних концептів, імпліфікованих Косачем, та теоретичних постулатів, реалізованих іншими

видатними есеїстами доби, зокрема Д. Донцовим, Є. Маланюком, Ю. Липою, О. Ольжичем.

Другий розділ — «Есеїзована історія української літератури Юрія Косача «На варті нації» у літературному процесі доби» — присвячено докладному аналізу жанрово-стильових аспектів «На варті нації» крізь призму вісниківських ідей і традицій. Зокрема, зазначено, що жанрові пріоритети літературно-критичної діяльності Юрія Косача у 30-х роках зумовлені актуалізацією есею в українській культурі. Зроблено висновок про те, що есеїстика Косача містить літературознавчі концепції письменника, демонструє його світоглядно-ідеологічні пошуки, естетичні орієнтації, творчі зміни і бачення. З'ясовано, що за жанром праця Юрія Косача «На варті нації» — есеїзована історія української літератури, розглядається крізь призму основних ідей «Націоналізму» Д. Донцова і літературної есеїстиківісниківців, які письменник сприйняв як безпосередню творчу настанову. Її жанровою особливістю є суб'єктивна авторська інтерпретація теми, а задекларована у заголовку ідея «вартування нації» словом, відповідно до якої осмислено основні літературні епохи, звеличено тих письменників і ті твори, які цю ідею підносили, є цілісною історіософською концепцією. Відповідно до концепції *Militaris* Юрій Косач і структурує історію української літератури, тисячолітню традицію українського письменства він поділив на чотири періоди, основу яких складають одинадцять розділів-фрагментів, пов'язаних загальним лейтмотивом слова як вартівничого нації.

Третій підрозділ другого розділу присвячено аналізу стильового діапазону есею як жанру зорієнтованого на риторичні фігури і специфічні авторські конструкції, що поєднуються між собою через складну послідовність семантичних зв'язків. Наголошено, що для стилю твору характерна спонтанність, фрагментарність, емоційність, відкритість,

асоціативність мислення, своєрідна інтрига, афоризми, глибинна символіка, специфічні авторські конструкції, фігуральна мова. У ньому поєднуються різні дискурси, вільний рух думки, не обмежений суворими рамками канону.

Останній, третій розділ дисертації під назвою «Літературно-критична аксіологія “На варті нації”» присвячено проблемно-концептуальній специфіці праці. Тут детально проаналізовано обґрунтування Юрієм Косачем місії України у світі, історії української суспільно-філософської думки, місії літератури і письменника, державницької ідеї, способу мислення, світовідчуження та ментальності, тобто донесення через літературу історичної правди. Підкреслено, що при визначенні місця літератури та письменника в «поході української нації» Юрій Косач доводив тяглість української національної ідеї, відповідно до вузлових періодів української історії — від перших виявів і до творів його сучасників української національної легенди Іларіона і Данила Заточника і до його сучасників Є. Маланюка, Ю. Липи, О. Ольжича. Акцентовано увагу на проблемі української державності в контексті студії «На варті нації» й зазначено, що автор есею виокремив її початки, розквіт, занепад, та наступне відродження в українському письменстві, узалеженого від державного стану і «духовних потуг нації». Відтак Юрій Косач окреслив низку важливих проблем, що в той чи той спосіб впливали на українську державність в усі історичні часи. Наголошено, що важливу роль в есеї «На варті нації» Юрія Косача відведено осмисленню місця України у світі та в історії суспільно-філософської думки, починаючи із давньоруських часів до початку XX століття. Ідея національного месіанізму у Юрія Косача охоплює три взаємопов'язані складові: духовна, національно-державна та політична місії України у світі. Ці проблеми досить ґрунтовно розглядаються у третьому параграфі «Есеїстика провіденціоналізму і месіанізму» та

четвертому «Концепція Окциденту і Орієнту» цього розділу, де Ю. Косач стверджував і наводив факти європейськості культури і літератури України у різні періоди. Найбільшу заслугу у цьому він вбачав у творчості письменників кінця XIX — початку XX століття, які спиралися на ідеї Ф. Нітше та А. Берксона.

У ґрунтовних висновках, сформульованих у чотирнадцяти пунктах, дисертантка подає важливі теоретико-методологічні конклюзії дослідження. Висновки відповідають змістові окремих розділів, хоча і не повторюють їх, а відбивають вузлові моменти дослідження і засвідчують аналітичні здібності дисертантки, і стосуються зокрема специфіки формування жанру есею в українській літературі, ролі і місця цього жанру в літературно-критичному просторі України, функціонування жанру есею як форми художнього мислення у міжвоєнний період, засадничих історіософських положень філософії Дмитра Донцова і вісниківців, реалізованих у есеїстиці Косача, цілей і завдань есею «На варті нації», Косачевої теорії творення держави та ідеї месіанізму тощо.

Дисертаційне дослідження М. П. Гніздицької має неабияке теоретичне та практичне значення: в ній емпірично обґрунтовано ефективність дослідження «На варті нації» Ю. Косача й вісниківської есеїстики з урахуванням її жанрової специфіки, що дає можливість по-новому осмислити такі аспекти, як суб'єктивність в оцінках літературно-критичних явищ, авторське індивідуально-особистісне сприйняття проблеми і його декларація, надмірна публіцистичність і розкутість думки, інтерпретація, а не аналіз матеріалу, вільний, індивідуальний стиль, позначений парадоксами, експресіями, афористичністю письма тощо. Результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі, при укладанні підручників і навчальних посібників, написанні магістерських, бакалаврських, курсових робіт і подальших наукових студій творчості Юрія Косача.

Надруковані матеріали та автореферат дисертації відображають основні положення праці. За її результатами опубліковано 9 статей (із них 5 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному збірнику та 3 – в матеріалах конференцій). Результати також оприлюднено у виступах на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях. Це свідчить про достатнє апробування матеріалів дисертації в опублікованих працях і дотримання вимог ДАК МОН України, щодо кількості публікацій у наукових фахових виданнях, де авторка розглянула теоретично та обґрунтувала практично дослідження маловивченого доробку Ю. Косача.

Дисертація М. П. Гніздицької виконано на високому фаховому рівні, вона повністю є самостійним дослідженням, автентичність одержаних результатів і висновків не викликає сумнівів. Авторка продемонструвала послідовний та систематичний характер викладу думки, ґрунтовне опрацювання порушених теоретичних та літературознавчих проблем. Однак, хотілося б висловити окремі побажання, які варто з'ясувати під час захисту:

1. Есеїзована історія української літератури Юрія Косача. Це унікальний, і напевно єдиний факт, у нашому літературознавстві, а тому хотілося б почути докладніше, у якій мірі ця праця співвідноситься із тогочасними «Історіями української літератури» Михайла Возняка чи Михайла Грушевського.

2. Розглядаючи матеріал «На варті нації» варто було б також частіше звертатись до статей Юрія Косача, присвячених таким постатям як Леся Українка, Юрій Липа, Євген Маланюк та Олег Ольжич, хоча у підрозділі 2.1. називаються окремі праці про цих письменників.

3. Ю. Косач досить глибоко висвітлював так зване «безлітературне XVIII століття», зокрема і в художній творчості, яке скажімо, про барокового поета Климентія Зинов'єва, а передусім у романі «Володарка Понтиди», або ж про О. Ольжича у повісті «Еней та життя інших». При

розгляді інтертекстуальності есею «На варті нації» варто б враховувати й такі факти.

Наведені зауваження та пропозиції не знижують загального рівня наукового та практичного значення результатів роботи, вони носять характер побажань та спонукають до дискусій.

У підсумку зазначу, що дисертація «Есеїзована історія української літератури Юрія Косача “На варті нації” в контексті національного дискурсу вісниківства» засвідчує належний рівень і за актуальністю, науковою новизною і практичним значенням відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р., № 567 від 27 липня 2016 р., № 943 від 20 листопада 2019 р., № 607 від 15 липня 2020 р.), а її авторка Гніздицька Марія Павлівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент —

доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач кафедри полоністики Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Радишевський Р. П.

Підпис Радишевського Р. П.

Підтверджую

розгляді інтертекстуальності есею «На варті нації» варто б враховувати й такі факти.

Наведені зауваження та пропозиції не знижують загального рівня наукового та практичного значення результатів роботи, вони носять характер побажань та спонукають до дискусій.

У підсумку зазначу, що дисертація «Есеїзована історія української літератури Юрія Косача “На варті нації” в контексті національного дискурсу вісниківства» засвідчує належний рівень і за актуальністю, науковою новизною і практичним значенням відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р., № 567 від 27 липня 2016 р., № 943 від 20 листопада 2019 р., № 607 від 15 липня 2020 р.), а її авторка Гніздицька Марія Павлівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент —

доктор філологічних наук, професор,

член-кореспондент НАН України,

завідувач кафедри полоністики Інституту філології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Радишевський Р. П.

Підпис Радишевського Р. П.

Підтверджую

